

DISZLEXIA, DISZGRÁFIA ÉS DISZORTOGRÁFIA – AZ OLVASÁS, AZ ÍRÁS ÉS A HELYESÍRÁS ZAVARA

Módszertani segédlet az iskolai integrációhoz

*Szerkesztette: Babitsné Schweitzer Margit – Horváthné Vertike Andrea
Pécsi Éltes EGYMI Utazó Gyógypedagógusi Hálózat
2018.*

Tartalom

I. Bevezetés.....	2
II. Fogalmak között.....	2
III. Diszlexia	4
IV. Diszortográfia – a helyesírás zavara.....	10
V. Diszgráfia – az írás zavara	10
VI. Így segítsünk – tanári attitűd!	12
VII. „Disz” – Mit tegyünk?	12
VIII. „Disz” – Mit ne tegyünk?	13
IX. Fogalomtár, szómagyarázat a szakértői véleményekhez.....	14
X. Hogyan tovább?	14
XI. Záró gondolat	15
XII. Kapaszkodók.....	16
XIII. Hivatkozási jegyzék.....	17
XIV. Szakirodalmi ajánló	18
XVI. Digitális linkek	18

I. Bevezetés

A kisgyerek az őt körülvevő világot konkrét tapasztalással, cselekvéssel az elsődleges szocializáció szűrőjén keresztül ismeri meg. Ismereteinek, tudásának gyarapítását az intézményes nevelésben folytatja. Tapasztalásának különböző állomásai az észlelés, a mozgás, a beszéd. Az érzékszervekkel megismert világ és a mozgás összerendezésével a megismerés magasabb szintjére jut. Ez az út azonban nem mindenki számára zökkenőmentes. A problémák színterei a képességek és/vagy a szociális környezet. A konkrétumok szintjéről jut el az absztrakt gondolkodásig, hogy az olvasás, az írás és számolás eszközeivel tudja megérteni a látható és nem látható világ rejtelseit. Az alábbiakban mi az olvasás és írás/helyesírás megismerő eszközére igyekszünk fókuszálni, olyan rendszerezett, a megértést és gyakorlati munkát segítő összeállítást kínálunk Önöknek, amelyben támaszkodunk a szakirodalmi forrásokra, de nem lépünk túl az ismeretterjesztő összeállítás szándékán.

II. Fogalmak között

A köznevelést szabályozó elsődleges jogforrás, a 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről (továbbiakban Nkt.) a sajátos nevelési igény fogalmát így határozza meg:

Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló (Nkt. 4.§ 25.)

„...az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi (látási, hallási), értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.”

Az egyéb pszichés fejlődési zavar – azon belül az olvasás, az írás és/vagy helyesírás zavarának megértését az alábbi definíciókkal segíti a 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve (továbbiakban Sni Irányelv):

A pszichés fejlődési zavarral küzdő tanuló (Sni Irányelv 9.1.)

„A pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók csoportjába azok a tanulók tartoznak, akik az iskolai teljesítmények és a viselkedésszabályozás területén a kognitív, emocionális-szociális képességek eltérő fejlődése, a kialakult képességzavarok halmozott előfordulása miatt egyéni sajátosságaik figyelembevételével fokozott pedagógiai, pszichológiai megsegítést, gyógypedagógiai segítséget igényelnek.”

Diszlexia (Sni Irányelv 9.2.2.1.)

„...az olvasási képesség zavara, a specifikus tanulási zavarok leggyakoribb formája, amely önmagában és más jelenségekkel kombinálódva fordulhat elő.”

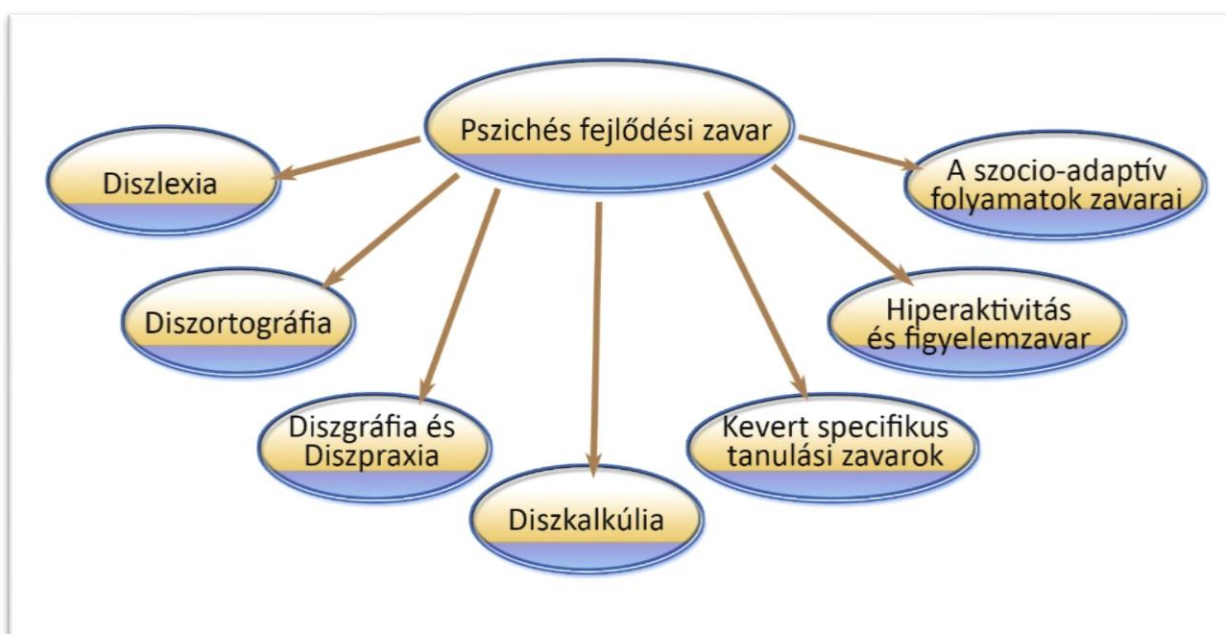
Diszortográfia (Sni Irányelv 9.2.2.2.)

„...a helyesírási képesség zavara, nagy gyakorisággal társul diszgráfiával, de az együttjárástól függetlenül egyik önálló megjelenési formája a specifikus tanulási zavaroknak.”

Diszgráfia (Sni Irányelv 9.2.2.3.)

„...az írás grafomotoros jellemzőinek zavara.”

A fogalmak rendszerét az alábbi képpel szemléltetjük, amely az Sni Irányelv 9.1. – A pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulókat magában foglaló fogalmak hálója

Ebben az összetett struktúrában az olvasás és az írás/helyesírás problémáit segítünk értelmezni Önöknek. Nem térünk ki az egyéb pszichés fejlődési zavar egyéb kategóriáinak értelmezésére, de felhívjuk a figyelmet azok egyidejűségének lehetőségére. Az olvasás, az írás és a helyesírás zavarának részletes elemzése előtt szükségesnek tartjuk a tanulási zavar fogalmának tisztázását is.

Tanulási zavar

„A tanulási zavar gyűjtőfogalom, amely a figyelem, beszéd, olvasás, írás, matematikai képességek elsajátítása terén mutatkozó jelentős nehézségek heterogén csoportjára utal. **A zavarokat központi idegrendszeri diszfunkció okozza.** Jóllehet a tanulási zavar előfordulhat más hátráltató **sérülés** (pl. érzékszervi gyengeség, értelmi fogyatékoság, társas-érzelmi zavarok) vagy **környezeti hatás** (pl. kulturális különbségek, elégtelen vagy nem megfelelő oktatás, pszichogén faktorok) kíséretében, azok hatásának nem egyenes következménye.” (Berk, 1983) [1]

„A specifikus tanulási zavarok **értelmi szinttől független szindróma**, bármely intelligenciaszinten megjelenhet, mégis, egyre több adat szól amellett, hogy a magasabb intelligencia övezetekben nagyobb arányban találunk specifikus tanulási zavarokkal küzdőket.” (Gyarmathy, 2000) [2]

„A tanulási zavar olyan elmaradás, rendellenesség vagy megkésett fejlődés a beszéd, olvasás, írási, számolási folyamatokban vagy más iskolai tantárgyakban, amelyet lehetséges agyi diszfunkció és/vagy emocionális vagy viselkedési zavar által okozott pszichológiai hátrány eredményez. Nem értelmi fogyatékoság, érzékszervi hiányosság, kulturális vagy oktatási tényezők okozzák.” (Kirk és Bateman, 1962) [3]

III. Diszlexia

A diszlexia specifikus és szelektív olvasási zavar.

A fogalom megközelítése rendkívül sokirányú, de háttere neurobiológiai.

„A diszlexia és egyéb specifikus tanulási zavarok alapja mindenképpen valamilyen neurológiai eltérés. Ilyen értelemben rendellenességekről beszélhetünk. Ugyanakkor ezek a rendellenességek lényegében sajátosságok, mert bizonyos helyzetekben még előnyök is lehetnek. Ezért sem tekinthetők egyértelműen deficitnek.” (Gyarmathy, 2000) [4]

Az Amerikai Pszichiátriai Társaság – DSM-IV szerint a diszlexia-meghatározása

- * Az olvasási teljesítmény lényegesen alatta marad a személy biológiai kora, mért intelligenciája vagy a kor szerinti képzettség alapján elvárhatónak.
- * A zavar jelentősen kihat az iskolai teljesítményre, az olvasási jártasságot igénylő mindennapi élettevékenységekre.
- * Ha észlelési deficit van jelen, az olvasási nehézségek meghaladják az ahhoz társuló zavar mértékét. [5]

A diszlexia okai (Gyarmathy, 2007) alapján

- * Veleszületett vagy szerzett (öröklött; környezeti).
- * Lehet a nyelvfejlődési folyamatok rendellenessége.
- * Az észlelési és mozgási rendszerek összerendezettsége érintett.
- * „...a diszlexiások agyának jobb féltékéje nagyobb a normálisnál.” (Galaburda és Livingstone, 1993) [6]
- * „...diszlexiások agya idegileg másképpen huzalozott, mint a nem diszlexiásoké.” (Hynd és Hiemenz, 1997) [7]
- * Időbeli feldolgozási deficit. (Lovegrove)[8]

A diszlexia típusai

1. Mély diszlexia
2. Felszíni diszlexia

Mély diszlexia	Felszíni diszlexia
A fonológiai modul működése nem megfelelő (betű-hang megfeleltetés).	A betű-hang megfeleltetés nem érintett.
Csak a képszerűen megragadható szavakat tudja kiolvasni.	Bármilyen szöveget, értelmetlen szavakat is ki tud olvasni, de csak betűzve.
Speciális segítséget igényel.	Fejlesztése egyszerűbb, megelőzhető.

A mély és felszíni diszlexia közös tulajdonságai

- Mindkét típus kognitív eltéréseken alapul.
- Mindkettőnél fontos a képzetalkotási képesség megfelelő szintje.
- Mindkettőnél fontos az olvasáshoz szükséges képességek fejlesztése, erősítése (auditív, vizuális, motoros, kognitív rendszerek).

Dr. Gyarmathy Éva szerint a felszíni diszlexia elmélyülhet és zavar lesz belőle:

„Zavar akkor lesz belőle, ha a gyermek nem kapja meg a fejlődéséhez szükséges mértékben és időben a fejlesztő környezetet, és az olvasás tanítása során figyelmen kívül hagyják sajátosságait.” [9]

A diszlexia tüneteinek felsorolása Meixner Ildikó:

A dyslexia prevenció, reedukáció módszere című kiadvány alapján

Meixner Ildikó (1995):

1. Az olvasás és írás terén tapasztalhatók.
2. A beszéd terén mutatkoznak.
3. A magatartásban megnyilvánulók. [10]
4. Egyéb téren.

1. Az olvasás és írás terén tapasztalható tünetek

- * betűtévesztések
- * betűkihagyások és betoldások
- * szótagkihagyások és betoldások
- * reverziók (csere)
- * rossz kombinációk
- * elővételezések
- * szóroncsok
- * ismétlések
- * a betűk összeolvasásának súlyos megkésése kezdő olvasóknál
- * a szó olvasásának megtagadása

2. A beszéd terén tapasztalható tünetek

- * gyenge szó- és szövegméretezés
- * szűk terjedelmű szókincs
- * szegényes mondataalkotás
- * szóelőhívási, szótalálási nehézség
- * beszéd alaki érintettsége is előfordul
- * gyenge szájterületi tájékozódás

3. A magatartás terén tapasztalható tünetek

Az idegrendszer csökkent terhelhetőségének következtében

elsődleges tünetek a magatartásban:

- * fáradékonyság,
- * zajérzékenység,
- * meteorológiai változásra való érzékenység,
- * várakozás-késleltetés nehezítettsége,
- * fokozottabb támaszigény,
- * gyakoribb pihenési szükséglet,
- * alacsonyabb fokú monotóniatűrés,
- * fokozott igény a világos és érthető szabályrendszerre.

Másodlagos tünetek a magatartásban:

- * iskolai kudarcok következtében csökkent önértékelés
- * beilleszkedési, viselkedési problémák
- * fokozatosan kialakuló közömbösség a teljesítmény elvárások iránt
- * lehangoltság
- * motivációvesztés
- * a tanulás elutasítása

4. Egyéb területen tapasztalható tünetek

- * rossz ritmusérzék
- * dominanciazavar
- * ügyetlen finommozgások
- * térbeli orientációs zavarok

Diszlexia a kognitív idegtudomány megközelítésében

A diszlexiásokra közösen jellemző Csépe Valéria szerint az idegrendszer szerkezeti eltérései és működési mássága, amelyeket a teljesség igénye nélkül a szakirodalomra hivatkozva áttekintünk az alábbiakban [11]:

- Fonológiai deficit, amely a szavak hangelemekre való bontásának problémája.
- A fonológiai tudatosság zavara. „...az olvasástanuláshoz a betű-hang megfeleltetéshez nélkülözhetetlen a szavak hangokra bontásának képessége. A szavak felbontására azonban a szótag szintjén képes csak az iskolába kerülő gyerekek többsége,

a hangokra bontás az olvasástanítás következménye. A szavak belső szerkezetéhez való hozzáférés képességét fonológiai tudatosságnak nevezi a pszichológia. Ez azt fejezi ki, hogy a fejlődés során spontán megjelenik annak a lehetősége, hogy a szavakon belüli kisebb hangegységekhez tudatosan is hozzáférjünk. Később, segítséggel jutunk el majd ahhoz a művelethez, amely abban segít, hogy a szavakat önálló hangok sorára tudjuk bontani. Az előbbi természetes egysége a szavaknak, az utóbbi viszont nem.” [12]

- Az agy szerkezetbeli eltérései – a halántéklebeny eltérései.
- A két félteke összeköttetésének eltérése.
- A szezoros feldolgozó rendszerek zavarai – a látási és hallási feldolgozó rendszer deficitje, atipikus működése.
- Szerkezeti eltérés az agy három lebenyének „vidékén”.
- A beszédhangok eltéréseinek automatikus feldolgozási deficitje.
- A beszédhangok időtartamának gyenge szintű feldolgozása.
- A figyelem és emlékezet deficitje.

A diszlexia fejlesztési célja az Sni Irányelv 9.2.2.1. alapján

„A tanuló mindenkori osztályfokának megfelelő értő olvasás készségnek kialakítása, segíteni az olvasás eszközzé válását az ismeretek megszerzésében.”

A diszlexia fejlesztési feladatai az Sni Irányelv 9.2.2.1. alapján

- „a betűbiztonság és az összeolvasási készség, a fonológiai tudatosság,
- a rövid távú emlékezet,
- az auditív, vizuális és mozgáskoordináció fejlesztése,
- a testséma biztonságának kialakítása,
- az olvasás, írás tanítása (szükség esetén újra tanítása) lassított tempójú, nyújtott ütemű, hangoztató-elemző, szótagoló, a homogén gátlás elvét figyelembe vevő analizáló-szintetizáló módszerrel,
- az olvasási készség folyamatos gondozása a tanuló egész iskolai pályafutása alatt,
- a kompenzáló technikák alkalmazása valamennyi tantárgy tanulása során,
- az élő idegen nyelv oktatása speciális módszerekkel, auditív megközelítéssel,
- az olvasásképtelenség esetében a tanulás segítése a szövegek auditív tolmácsolásával, gépi írással, szövegszerkesztő használatának megtanításával és alkalmazásával,
- speciális olvasástanítási program alkalmazása,
- az olvasási kedv felébresztése, a motiváció erősítése.”

Csépe Valéria szerint: „A diszlexia ma már általánosan elfogadott és kevesek által kétségbe vont kifejezés a súlyos olvasási zavar megnevezésére. A diszlexia az írott szövegek kiolvasásában és ezért megértésében is megnyilvánuló zavar, súlyos alulteljesítés, amely az amúgy normál intelligencia alapján nem várható. A fejlődési diszlexia – és nem mindenfajta gyenge olvasás, amely túl gyakran kapja ezt a diagnosztikai címkét – megfelelő időben, főleg a kiskamaszkor végéig, a magfunkciókra ható módszerekkel korrigálható.” [13]

A sikeres korrekcióhoz azonban a napi pedagógusi gyakorlatban a reedukációt segítő ötletekre is szükség van. Az alábbi gyűjteménnyel az olvasás és szövegértés képességének eredményes fejlesztéséhez nyújtunk önöknek segítséget. A hangok, betűk szintjétől egészen a szövegértés szintjéig kínálunk fejlesztési lehetőségeket.

Az olvasás – szövegértés – szókincs fejlesztése különböző feladattípusokkal

A hang-betű szintje

- hang – betű – hívókép – fonomimikai jel transzformációja
- adekvát fonémahallás
- a szájtéri tájékozódás ügyesítése
- a hang képzési helyének tudatosítása és automatizálása
- hallási diszkrimináció
- a betű, mint vizuális kép analízise majd szintetizálása betűelemekből
- fonomimikai jellel motoros megerősítés
- begyakorlás

Szó- és szótagszint

- betűkből szótag alkotása
- szótagokból szó alkotása
- betűkből szó alkotása
- szóban szó (pl. kapor – kap, por)
- első szótag + tárgykép
- szótagszintézisből álló szó + tárgykép
- szó + tárgykép
- szó + analógiás eseménykép
- anagrammákból szó alkotása
- szóban szó (pl. kapor – kap, por)
- szókeresés
- szó beillesztése hiányos mondatba
- szópárok alkotása (pl. ellentétpárok)
- szószedet olvasása
- főfogalom alá sorolás
- szinonimapárok

Szó- és szó szerkezetszint

- összetett szó alkotása (párosítás előtagokból és utótagokból)
- összetett szó alkotása szólánccal meghatározások alapján
- szómezők alkotása
- szó és jelentés párosítása
- szómagyarázat alapján szó kitalálása
- állandósult szókapcsolatok alkotása
- szó szerkezetek alkotása adott szempont szerint (pl. piros alma)
- idegen szavak és jelentésük párosítása

Mondatszint

- mondat alkotása szavakból szókárttyákkal (analógiás mondat: kérdőszó + alany + állítmány)
- hiányos mondat pótlása (szó szerint kiragadott mondatba; átszerkesztett mondatba)
- összekevert sorrendű szavakból mondat alkotása
- mondat + eseménykép egyeztetése
- 2 vagy több mondat + eseménykép egyeztetése
- analógiás mondatok azonosságának felismertetése (pl. a kötőszó mindig ugyanaz)
- mondatbefejezések
- közmondás, szólás + jelentés egyeztetése
- mondatbefejezések kép alapján
- mondatbefejezések kötőszó alapján
- egyre bővülő mondatok olvasása (sorban és oszlopban)
- összetett mondatok szintézise

Szövegszint

- mondatokból szöveg alkotása (sorrendiség)
- szöveg alkotása kulcsszavakkal
- szövegnek címadás
- hiányos szövegbe mondat alkotása (ok-okozat, tématarítás)
- szöveg alkotása egyetlen mondat köré
- szövegkezdő mondat vagy bekezdés kitalálása a szöveg alapján
- szövegzáró mondat vagy bekezdés kitalálása a szöveg alapján
- bekezdésekre tördelt szöveg rendezése
- képhez történet kitalálása
- képhez annak jelentésével ellentétes tartalmú szöveg kitalálása
- hibakeresés: szövegben elrejtett, oda nem kapcsolódó mondat megkeresése
- szövegalkotás adott témában műfaji változatossággal (elbeszélő: narratív – történetet elmondó; ismeretközlő – tényeket közvetít)
- vázlatkészítés (szereplők; cselekmény: kezdet, kibontakozás, befejezés; hely-helyzet; idő; üzenet – ezekhez rajzok, ábrák)
- szöveg bekezdésekre tagolása (A bekezdés egy gondolati egység; Minél hosszabb, annál nagyobb terhet ró a feldolgozás a gyerekre. Ha túl sok és túl rövid, akkor nehéz a sok gondolati egység összefűzése egészszé.)

IV. Diszortográfia – a helyesírás zavara

A diszortográfia fejlesztési célja az Sni Irányelv 9.2.2.2. alapján

„A tanuló mindenkori osztályfokának megfelelő helyesírási készség kialakítása, az anyanyelvi kompetencia kialakulásának segítése, az írott nyelv használatának korosztályi szintű alkalmazása.”

A diszortográfia fejlesztési feladatai az Sni Irányelv 9.2.2.3. alapján

- „A fonológiai tudatosság és beszédészlelési képesség,
- a rövidtávú emlékezet fejlesztése,
- a spontán és tollbamondás utáni írás színvonalának javítása,
- a figyelem és az önértékelési képesség fejlesztése.”

A helyesírás zavarának tünetei

Szorosan összefüggnek a hallási észlelés, figyelem és emlékezet minőségével. A helyesírásban megjelenő hibák a centrális feldolgozás és a fonémafeldolgozás zavarának a következményei. Jellemző a beszédhangok megkülönböztetésének a zavara, a fonológiai tudatosság és a fonématudatosság alacsony színvonala. A helyesírási hibák halmozódása kiterjed a hangok időtartamának hibás jelölésére, a zöngéesség és a tagolás jelölésének zavarára, a helyesírási szabályok alkalmazásának hiányára, a nyelvtani szabálytudatosság hiányára.

A helyesírás zavara izoláltan is előfordulhat, de az olvasás zavarával küzdők a helyesírásban is hibáznak. Fordítva nem feltétlenül jár együtt a helyesírás zavarával az írás alaki zavara és/vagy az olvasás zavara. Tehát minden diszlexiás mutat írásban tünetet, de nem minden írászavaros diszlexiás!

V. Diszgráfia – az írás zavara

Az írásban megjelenő hiba felszíni tünet, a probléma a megalapozó készségek – a grafomotoros készség – szintjén van. (Gerebenné, 1995) [14]

Okok

- * A beszédhallási, látási, mozgási, térbeli, időbeli analízis és szintézis fejletlensége.
- * A szükséges képzetrendszerek fejlődési elmaradása:
 1. Fonémák – beszédhangok képzetei
 2. Artikulémák – a beszédhangok kiejtési képzetei
 3. Grafémák – a betűk látási, térbeli képzetei
 4. Kinémák – a betűk leírásával kapcsolatos motoros, kinesztetikus képzetek kialakulatlansága.
- * A térbeli tájékozódás zavara, az időbeli szerveződés zavara, percepció problémák, átkódolási problémák.

A diszgráfia megjelenési formái

A diszgráfiának két megjelenési formáját különítjük el.

Alaki diszgráfia

Alaki diszgráfia, ahol az írás technikai része okoz problémát.

- * Az írás tempója lassú vagy kapkodó.
- * Az írás nehezen vagy teljesen olvashatatlan.
- * Íráskép rendezetlen, szabálytalan.

Tartalmi diszgráfia

Az íráskép elfogadható, de a helyesírás nagyon gyenge.

Természetesen a két probléma együttesen is előfordulhat.

A diszgráfia és a diszortográfia tünetei (Gyarmathy, 2012) szerint

- * „nem rajzol, rosszul rajzol, rosszul színez,
- * rossz a ceruzafogás, a nyomaték, a kéztartás,
- * nem tartja a sorokat, a betű- és szóközöket,
- * betűformái rosszak, [...]
- * a hibás hangképzés és hangmegkülönböztetés,
- * a téri viszonyok bizonytalansága,
- * a konzekvens betűtévesztések,
- * a betűk és a szótagok cseréje, kihagyása,
- * a betűk, szavak többszörözése, kihagyása.”[15]

Az írás útja

Az írás létrejöttének folyamatát Subosits (1982) az alábbiak szerint értelmezi: [16] Véleménye szerint először felmerülnek tudatunkban a szavak. Ezt követően ezekből kiválasztjuk azokat, amelyeket le kívánunk írni, majd sorba rendezzük azokat. A grafikus kódolás folyamata koordinált mozgássor, amely révén létrejön maga az írott alak. Az írás folyamatában egyidejűleg vesznek részt a betűk és szavak hallási, látási, beszédmozgási és írásmozgási képzetek.

A diszgráfia fejlesztési célja az Sni Irányelv 9.2.2.3. alapján

„...hogyan a tanuló a mindenkori osztályfokának megfelelő íráskészséggel rendelkezzen, képes legyen azt a kommunikáció egyik formájaként használni ismeretszerzés, tudásgyarapítás és társas kapcsolatok létesítésének céljára.”

A diszgráfia fejlesztésének feladatai az Sni Irányelv 9.2.2.3. alapján

- „A mozgáskoordináció fejlesztése különös tekintettel a manipulációs mozgásokra,
- a testséma biztonságának kialakítása,
- a vizuomotoros koordináció fejlesztése,

- az írásmozgás alapformáinak gyakorlása, különböző technikák alkalmazása (ráírás, másolás, önálló írás kivitelés),
- a ritmus, a nyomás és a sebesség optimális egyensúlyának megteremtése,
- sikertudat kialakítása.”

Ötletek a diszgráfia fejlesztéséhez

- Az írásnyomaték, a görcsös írómozgás, ceruzafogás lazítására, az írástechnika gyakorlására: vázolás búzadarába, homokba; vázolás és írás léggömbre; vázolás puha felületre írásnyom képzésével; vázolás selyempapírra; vázolás kezdetben minél nagyobb felületen, majd a felület méretének fokozatos csökkentése, végül vázolás vonalrendszerben.
- Segédeszköz: szükség esetén ceruzafogó használata, rögzített laptartó; léggömb; papírlapok, fonal, gyöngy, termékek
- Anyagminőségek érzékeltetése: különböző papírminőségekre való írás; eltérő keménységű ceruzákkal való írás; írás eltérő íróeszközökkel – filctoll, zsírkréta, pasztell kréta, akvarell, golyóstoll.
- Módszerek: másolás, átírás, tollbamondás, ritmizált írás, négyzetrácsba írás, vonalkövetések.
- Finommotoros fejlesztés: fűzés, tépés, nyírás, hajtogatás, gyurmázás, festés, rajzolás, színezés, karcolás, kollázsok készítése, ujj- és kézügyesítő gyakorlatok, mozgásfejlesztés.

VI. Így segítünk – tanári attitűd!

- * Tájékozódjunk, ismerjük meg a gyereket! (Bio-pszicho-szociális faktorok. Több ok és több tényező együtt állása – szindróma)
- * Legyünk türelmesek! Legyünk objektívek!
- * Határozzunk meg világos szabályokat!
- * Próbáljuk meg elfogadni a „diszes” gyereket a sajátosságaival!
- * Az utasításaink rövidek és a lényegre irányulók legyenek!
- * Ne hagyjuk a diszlexiást „elülni”, de ne is akarjuk szerepeltetni mindenáron! A feladatok se túl könnyűek, se túl nehezek, se egyhangúak ne legyenek! (A „diszes” jobb agyféltekés!)

VII. „Disz” – Mit tegyünk?

- * Korai felismerés, korai diagnózis;
- * Mozgásfejlesztés (szenzomotoros integráció);
- * A megismerő folyamat pszichikus tényezőinek erősítése (észlelés, érzékelés, figyelem, emlékezet, képzelet, gondolkodás, intelligencia, kreativitás);
- * Aktivitás, érzelem, bizalom alakítása;

- * Tanulásmódszertan – pl. reflektív és interaktív technikák a kritikai gondolkodás fejlesztésére; Kooperatív technikák;
- * Tanulási stílus megismerése, a saját tanulási folyamatra való önreflektív rátekintés tanítása
- * Beszédfejlesztés, szókincsbővítés, szakaszos szövegfeldolgozás;
- * Lassú fogalomérlelés, gyakori részismérlések, ismétlések;
- * Team a kollégák között; kapcsolat a szülővel;
- * Differenciálás;
- * Ötlettár készítése tantárgyanként (kulcsszavak, fogalmak magyarázatai egyszerűsítve);
- * Tanulási rituálék bevezetése; füzetvezetés és annak folyamatos ellenőrzése;
- * Jelek, színek, segédeszközök bevezetése;
- * Vázlat készítése, vázlat írásának tanítása;
- * Jegyzet készítése, jegyzetelés tanítása
- * Több érzékleti csatorna összekapcsolása;
- * Eszközök, szemléltetés, projektek;
- * Vizuális és auditív csatornák támogatása hangzó anyaggal, képekkel, szemléltető eszközökkel, valós tárgyakkal, filmrészlettel, digitális tananyaggal, adatok kiemelésével, táblázattal, vizuális rendezőkkel;
- * Tagolt, jól érthető tanári magyarázat, amely egyszerre nem tartalmaz sok információt;
- * A feladatok felolvasása, értelmezése, ellenőrző kérdések a megértés ellenőrzésére;
- * Idegen szavak, új szavak és kifejezések azonnali értelmezése és magyarázata, azok helyettesítése az anyanyelvi megfelelőjével;
- * Önálló gyűjtőmunka, forráskutatás ösztönzése, a prezentáció jutalmazása;
- * Kooperatív tanulásszervezés, IKT;
- * Szakértői vélemény szem előtt tartása;
- * Tanári önfejlesztés, a szakmai kompetencia bővítése, önreflexió.

VIII. „Disz” – Mit ne tegyünk?

- * Egyéni különbségek figyelmen kívül hagyása;
- * A szakértői véleményben foglaltak elutasítása;
- * Megszégyenítés;
- * Gúny tárgyává tétel;
- * Pedagógusi érdektelenség, közöny, a probléma tagadása vagy háritása;
- * Stigmatizálás

IX. Fogalomtár, szómagyarázat a szakértői véleményekhez

- * percepció = észlelés, érzékelés
- * vizuális = látási
- * auditív = hallási
- * taktilis = tapintási
- * kinesztetikus = izomérzékelési
- * szerialitás = sorbarendezés, sorrend
- * transzformáció = alakítás
- * vesztibuláris = egyensúlyi
- * memória = emlékezet
- * laterális dominancia = az egyik agyfélteke „hangsúlya”

A „disz” nem szégyen, nem érdem, nem betegség! Állapot! Eltérő gondolkodás – eltérő oktatási igények!

X. Hogyan tovább?

A XXI. század olyan komplex elvárások elé állítja az iskolát, amelyek a pedagógust is változásra készítik. Az egész életre kiterjedő tanulás fogalma az élet teljességét átfogó tanulás fogalmává bővül ki. Bármely változás ellenére az iskola legfontosabb feladatai közé tartozik továbbra is a szövegértő olvasás, a kommunikáció, az írás, a matematikai gondolkodás, az infokommunikációs eszközök adekvát használatának tanítása és az idegen nyelv elsajátítása. E nagy részterületek három elemére, az olvasás, az írás és helyesírás zavarára fókuszáltunk az előzőekben. Ezek fejlesztése nem csupán a tanítók, az anyanyelvi és nyelvtanárok feladata. Valamennyi pedagógus munkájában naponta jelen kell legyen a tanulási zavar e kategóriáihoz, az egyén tanulói képességekhez és igényekhez igazodó megsegítés. Hiszen az olvasás kulcskompetenciája nélkül nincs eredményes tantárgyi tanulás sem. A digitális sztrádán, legyen az a legvarázslatosabb eszközökkel zsúfolt, a megfelelő szintű olvasás és íráskészség nélkül nem lehet eredményes az információkhoz való jutás és azok adekvát alkalmazása sem. Mindannyiunk pedagógusi felelőssége is tehát, hogy hogyan boldogulnak a sebesen gyorsuló időben a kezünk alatt cseperedő jövőbeli felnőttek a ma iskolájában.

„Az olvasás funkciói jelentősen megváltoztak a különböző szövegek feldolgozása a hétköznapi élet részévé vált. Ma már nem csak szépirodalmi és a különböző folyamatos szövegek olvasására kell a tanulókat felkészíteni, hanem arra is, hogy a különböző formában, szöveggént, grafikusán, táblázatosan reprezentált információt hatékonyan feldolgozzák, kritikusan értékeljék és alkalmazzák. A papírra nyomtatott lineárisan szerveződő szövegek mellett mind több információt kell kinyernünk az elektronikus információforrásokból.” [17]

XI. Záró gondolat

Az olvasást és az írást nem elveszítünk, hanem erősíteniük kell a jövő iskolájában. A digitális kompetencia nem írja felül az aktív és produktív nyelvhasználat szükségességét, de új formanyelv a tudás gyarapításra. Az infokommunikációs eszközök használata nem képzelhető el az olvasási képesség és szövegértés megléte nélkül. A tanulási zavarok jelen vannak a ma iskolájában. A változó, csodálatos képességekkel bíró emberi agy megnyilvánulásai. Az emberi sokféleség és változatosság sokféle és változatos tanulási módot és színteret igényel, mert az ember maga is változó lény.

„A túlélés legfontosabb feltétele a variabilitás. Az ember öröklötten a legvariábilisabb lény. Tanulással pedig szinte korlátlanul növekedhet a variabilitásunk. Szerencsére a variabilitás a kulturális evolúciónak köszönhetően folyamatosan növekszik, amit lehetetlen megállítani, lefékezni. A következtetés az, hogy a feladat nem az egyforma szintűvé nevelés, hanem az egyéniséggé fejlesztés.” [18]

Az individuum fejlesztése azonban nem nélkülözheti a tudományosan megalapozott tanítási módszereket, mint ahogyan nem „dobhatjuk ki” a már jól bevált, a gyakorlatban kipróbált technikákat, eljárásokat sem. A jó szintű olvasási produktumhoz ezért a balról jobbra irányú szemmozgást automatizáljuk. A fonématudatosság, a fonológiai tudatosság szerves és nélkülözhetetlen eleme az olvasásnak. A látószög folyamatos bővítése, a hangos olvasás rendszeres gyakorlása és a szókincs gyarapítása a napi gyakorlat része. A beszédmotorium ügyesítése, a vizuális és az auditív feldolgozó rendszer tréningje, a munkamemória információ megtartó kapacitásának növelése, a gyors szóelőhívás fejlesztése az olvasási képesség alakításának színtere. A szó-, a mondat-, és a szövegértés folyamatos tréningje végső soron az olvasás eszközével alakítja a gondolkodást.

Az olvasás tehát cél és eszköz is, amelynek elsajátítása nem mellőzheti az alábbi részterületek folyamatos tréningjét: „A pszichológia és az idegtudomány eredményei szerint komoly következményekkel járhat a szótagolás eltörlése, a hangos olvasás alábecsülése és általában a hangoztatás kiiktatása vagy késői bevezetése.” [19]

Összeállításunkkal, az olvasás területén végzett szaktudományos források meghivatkozásával, a tudástartalmak rendszerezésével a pedagógiai gyakorlatukhoz, munkájukhoz kívántunk ismereteket és új szemléletet nyújtani, a tanulói sokféleség eredményesebb tanításáért. Az alábbi szakirodalmak, gyűjtemények az elméletet állítják a gyakorlat szolgálatába a hatékony, eredményes és méltányos megsegítésért.

XII. Kapaszkodók

Alsó tagozat számára

- * Adorján Katalin: Gyakorlóanyag dyslexiás gyermekek részére I. és II. kötet
- * Besztercei Enikő: Másképp
- * Fejér Zsolt – Fonyódi Gábor – Petik Ágota – Ruzsa Ágnes: Olvasás és írás. Gyakorlófeladatok 1. osztályosoknak. MRO História Kiadó, Budapest, 2018.
- * Dr. Gósy Mária:
A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése szóban és írásban iskolásoknak
- * Dr. Gósy Mária: Varázsló
- * Játékosan-játékgyűjtemény
- * Kamenyiczkiné Békési Gizella: Zseni leszek magyarból! Szövegértés 2. osztályosok számára. TKK Kereskedelmi Kft., Debrecen, 2018.
- * Kárpáti Tamásné - Tasnádyné Pap Zsuzsanna -Vajda Sándorné: Betűről betűre (Olvasás-írásfejlesztő füzetek 1-4.)
- * Kárpáti Tamásné - Tasnádyné Pap Zsuzsanna -Vajda Sándorné: Betűről betűre. Olvasásfejlesztő füzetek 1-7.
- * Kovács Györgyné - Szabóiné Nagy Éva - Torda Ágnes: Mondd ki, írd le, törd a fejed! (Nyelvi fejlesztő feladatlapok)
- * Meixner Ildikó: Én is tudok olvasni
- * Meixner Ildikó: Játékház Képes Olvasókönyv
- * Miskolcziné Radics Katalin: Az írásmozgás koordináció fejlesztése 4-8 éves életkorban. Módszertani segédanyag óvodapedagógusoknak és tanítóknak. Mozaik Kiadó, Szeged, 2010.
- * Pinczésné dr. Palásthy Ildikó: Tanulási zavarok, fejlesztő gyakorlatok
- * Szautner Jánosné Szigeti Gizella: Nebuló Látom, hallom, csinálom: Tudom!
- * Szautnerné Szigeti Gizella:
A tanulási zavarok korrekciója kisiskolás korban I., II., III., IV.
- * Ványi Ágnes – Schwalmné Navratil Katalin: Mi? Mi! avagy diszlexiás képregény

Felső tagozat számára

- * Adorján Katalin: Gyakorlóanyag dyslexiás gyermekek részére III.
- * Gergényiné Németh Erika – Dr. Szamosiné Nagy Sára: Gyakorló feladatok Diszgráfias és Diszlexiás Gyerekeknek Péntes István: Anyanyelvi kavalkád
- * Péntes István: Anyanyelvi kavalkád
- * Schwalmné Navratil Katalin: Szabálybarát
- * Szarvasné Tóth Bernadett: Helyesírást, olvasást fejlesztő segédkönyv
- * Takácsné Nagy Judit: Jól olvasom, jól értem
- * Vannay Aladárné: Gondolkodj és írd!
- * Ványi Ágnes – Schwalmné Navratil Katalin: Írd füllel!

Középiskola számára

- * Adorján Katalin: Gyakorlóanyag dyslexiás gyermekek részére III.
- * Gergényiné Németh Erika – Dr. Szamosiné Nagy Sára: Gyakorló feladatok Diszgráfias és Diszlexiás Gyerekeknek
- * Hajas Zsuzsa: Helyesírási feladatgyűjtemény 9-12.
- * Hajas Zsuzsa: Kommunikációs gyakorlatok
- * Kovács Tibor- Széllné király Mária: 30 szövegértés
- * Mínya Károly: Helyesírási tudáspróbatár
- * Péntes István: Anyanyelvi kavalkád
- * Schwalmné Navratil Katalin: Szabálybarát
- * Szarvasné Tóth Bernadett: Helyesírást, olvasást fejlesztő segédkönyv
- * Takácsné Nagy Judit: Jól olvasom, jól értem
- * Vannay Aladárné: Gondolkodj és írd!
- * Ványi Ágnes – Schwalmné Navratil Katalin: Írd fülle!

XIII. Hivatkozási jegyzék

- [1] Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia. A specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest, 2007. p. 18.
- [2] Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia. A specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest, 2007. p. 19.
- [3] Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia. A specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest, 2007. p. 17.
- [4] Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia. A specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest, 2007. p. 48.
- [5] Pinczésné dr. Palásthy Ildikó: Tanulási zavarok, fejlesztő gyakorlatok. Pedellus Tankönyvkiadó Kft., Debrecen, 2006. p. 20.
- [6] Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia. A specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest, 2007. p. 2.
- [7] Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia. A specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest, 2007. p. 22.
- [8] Pinczésné dr. Palásthy Ildikó: Tanulási zavarok, fejlesztő gyakorlatok. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen, 2006. p. 22.
- [9] Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia. A specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest, 2007. p. 173.
- [10] Meixner Ildikó: A dyslexia prevenció, reedukáció módszere. Budapest, 2000. p. 5- 13.
- [11] Csépe Valéria: Az olvasó agy. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. p. 105-120.
- [12] Csépe Valéria: Az olvasó agy. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. p. 29.
- [13] Csépe Valéria: Az olvasó agy. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. p. 135.
- [14] Pinczésné dr. Palásthy Ildikó: Tanulási zavarok, fejlesztő gyakorlatok. Pedellus Tankönyvkiadó Kft., Debrecen, 2006. p. 25.

- [15] Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia a digitális korszakban. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2012. p. 158.
- [16] Subosits István: A beszédpedagógia alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.
- [17] Csapó Benő és Csépe Valéria (szerk.): Tartalmi keretek az olvasás diagnosztikus értékeléséhez. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2012. p. 14.
- [18] Nagy József: XXI. század és nevelés. Osiris Tankönyvek. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. p. 295.
- [19] Csépe Valéria: Az olvasó agy. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. p. 33.

XIV. Szakirodalmi ajánló

Csapó Benő és Csépe Valéria (szerk.): Tartalmi keretek az olvasás diagnosztikus értékeléséhez. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2012.

Dr. Csépe Valéria: Az olvasó agy. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.

Engelbrecht, Arthur - Weigert, Hans: Hogyan akadályozzuk meg a tanulási akadályok kialakulását? avagy Nem jelenthet akadályt a tanulási akadály! Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 1999.

Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia a digitális korszakban. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2012.

Dr. Gyarmathy Éva: Diszlexia. A specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest, 2007.

Dr. Gyarmathy Éva: Neurológiai harmónia és diverzitás a digitális korszakban. A tanulási zavarok iskolai kérdései. In: Új Pedagógiai Szemle, 2017/9-10. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/neurologiai-harmonia-es-diverzitas-a-digitalis-korszakban> (utolsó felkeresés: 2018. november 25.)

Meixner Ildikó: A dyslexia prevenció, reedukáció módszere. Budapest, 2000.

Nagy József: XXI. század és nevelés. Osiris Tankönyvek. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

Dr. Tóth László: Az olvasás pszichológiai alapjai. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen, 2002.

Valett, Robert E.: A tanulási zavarok terápiája. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 1996.

XVI. Digitális linkek

<https://learningapps.org/5110644>

<http://www.okosdoboz.hu>

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu>

<http://www.fejlesztelek.hu/>

<https://ebukultra.webnode.hu/oktatasi-segedanyagok/>

<http://www.gyakorolj.hu/oktato/elsomatek.php>

<https://egyszervolt.hu/estimese/mesetar.html>